

PRAEJO 30 metų, kai grįžau iš TEN. Daug kas išblėso, užsimiršo. Kaip per miglą menu vieną kitą įvykį, veidą, kvapą, nuotaką... Kas išliko, kas istorigo — surašiau.

ANTANAS SAUSERIS

„PAŽADĖTOJI“ ŽEMĖ

KODĖL „PAŽADĖTOJI“!

TAIGI, kodėl „pažadėtoji“? Nuo senų laikų Sibiras sutapatinamas vos ne su pragaru. 1831, 1861 m. sukilėlių knygnešių, o ir kriminalinių katorgininkų keliai baigdavosi tolimame, šaltame Sibire. O ką bekalbėt rusams antrakart grįžusi Prisiemenu dainele:

Tuojau Bartašūnas įsakymą davė:

— Kas turit ginklus —
neškite atiduoti,
O kas likot miške — eikit
pasiduoti.

Jums visiems išduosim pasus
kuo geriausius,

O paskui ištremsim Sibiran
toliausiai.

Pyliavų — mokesčių agentas,

ANTANAS SAUSERIS yra gimęs Pakutuvėnų kaimė. 1951 metais, būdamas septyniolikos metų, kartu su tėvais buvo ištremtas į Sibirą. 1958 metais grįžęs Lietuvon, beveik po visą respubliką tiesė elektros linijas, anot jo paties žodžių, pėsčias yra išvaikščiojęs visą Lietuvą. Pastaruosius dvidešimt metų dirbo darbininku melioracijoje. Dabar gyvena savo tėviškėje, kurią atgavo tik šį pavasarį.

stribokas, saugumietis kiekvienu atveju grasindavo:

— Sabotuoji, išsisukinėji, atsidursi pas baltąsias meškas, ištremsim už Uralo kalnų...

Tai va, kokią garbę turėjo šis iš tikrųjų rūstus, platus, netgi didingas kraštas...

KELIONĖ

SIRDĮ gnybtelėjo, akyse sumirgullavo — taip stipri ir netikėta ta naujiena. Antrakart gyvenime. Tada, 45-ųjų vasaros ry-

tą girtas stribokas ištiesė naga („Nušausiu, šunytil“). Spragtelėjo, o šūvio nebuvo. Stribokas išsvirduliavo į klemą šovinių, ten stovėjo dviratis. Aš — į kojas. Ir tik laukuose pajutau tą patį — sukibirkščioavo akyse, perėjo per kūną elektra.

Važiuojam tai važiuojam. O spalio vakaras tylus, vėsus. Laukai papilkėję. Sėdžiu kėbule įsibraudęs tarp ryšulių.

— Kur vešite: į Verchojanską ar į Kara Kumus?

Leitenantas paaiškina:

— Už jūsų respublikos ribų. Nebijok, neprazūsite.

„Už Lietuvos ribų“... Įskart naujos pažintys, išpūdziai, įkurtuvių šurmuly: kuriam pečių, darom išvietė, klojam narus. Paskutinis ešelono vagonas neperpildytas: 5 šeimos kolchoznicų, būrelis viengungių, sugaudytų Klaipėdoj. Bobutėg sėdi ant maišų: verkia, poteriauja, vaikai kirkinasi, jaunieji kybinasi — žvygauja — kuo ne turistinė kelionė. Dargi dukart valgyt duoda. Apetitas jaunystėj žveriškias, Sriuba — tik liežuvi nepraryk: su prieskoniais, tušonkos kvapu, tai nepabodus mamos bulvienė, Škani ir rūgštoka, suklekusi valdiška duona. Senės — tveriškes, laukuviškės — valposi, nesrebia, vaidenasi dvėseliena. Kazimieras Aušra — pažvelsiškis — neįsiškentė: „Rupū-

(Nugelta į 3 psl.)

„PAŽADĖTOJI“ ŽEMĖ

(Atkelta iš 2 psl.)

pūžės, nesant bėdos matę, čia gi kurortas. Būtumėt matę, kaip mes 45-aisiais Karelifon važiavom, vol kaip silkės bačkoj. Imetė dėžutę žuvies konservų. Išitalsiau ant narų. Langelio dangtis neužkabintas, truputį pakėlęs stebiu, vartausi. Už galinės sienos krebždi sargybinis, šala stačias su „pilyčia“ rankose. Miegodavau puikiai, monotoniškas kaukšėjimas tiesiog užliūliudavo.

Pravažiavom Daugpilį. Ant kalvelių Latgalos sodybėlės, tokios panašios į mūsųškes.

Jau ir Rusija. Ruduo — nykus ir pilkas, laukai tušti, šmėkšteliai susmukę šieno kupetėlis, dirvos lopinėlis. Kalmeliai labai jau vargani, susitūpę, stogai dangum kloti. O ir stotyse, prasiženkimuose žmonės, daugiausia bobos ir vaikai: nudrįskusi šimtasūlė, ne ką geresnė kartūno suknia, skurdas neišpasakytas... Ir veltui žvalgausi nors vienos raudonos fermos su vėjo varikliau, kokias piešė plakatai, agitavę už kolchozinę ateitį. Raminuosi tuo, kad čia, apie Velikije Luki, žmonės niekad pasiturinčiai negyveno, o dar praėjo negalastingas frontas... Deja, nebuvo tų pavyzdinių gyvenviečių ir už Volgos, Kostromos platumose.

Uralas — čia tai grožis — uolos, akmens šorai, bėgali vinguoja palei sraunią upę. Sniegas ant rūsčių viršūnių.

Ir tarp buities šurmulio sugnybia širdį: kas laukia, kokias bus ta pirma atšauri žiema...

Tolyn, tolyn — plačios Užuralio stepės, beržynų salelės juodų arimų fone, rečiau miestai, gyvenvietės. Tai mus pavydavo, tai mes pralenkdavom ir kitus tremtinių ešelonus. Kiek jų buvo, kas juos suskaitys, vienį sako 10, kiti 20, kaminais rūkšta, kareiviai pypkiuoja.

Nuo Ačinsko pasukom į pietus. Mano džiaugsmui vėl pasirodė sopkos. Septynioliktos paros ryte sustojom Užūre. Atvykom. Atsidarė visos durys, pirmininkai, direktoriai — „pirkčiai“ laksto, visi nori darbingų, jaunų šeimų. Kraunamės į polutarkas, gazonus, išiminė vienas augalotas žemaitis: oriai vaikšto apskarstęs ordinais medallais, matyt, karo metu tarnavęs Raudonojoje Armijoje. Nieko, brač. nebeišsiuikuosi, reikėjo Lietuvoj daugiau mandravot...

Važiuojam. Važiuoja ir „pilyčia“: kur čia benubėgsi, bet toks išatymas.

Po dešinės kalvos, beržais kerėplom apžėlusios, kairėj — stepė. Kalnų virtinė ne Kaukazai, bet prie mūsų Medvegalių neprilyginsi. Pravažiavom vieną kaimą, vėliau sužinojau — Vasiljevka. Čia nuolat pūsdavo vėjai („Sveika čia gyventi: buranai išnešioja visokias bakterijas“).

„Greit būsime vietoje, jau netoli“ — pasakė pagyvenęs šoferis, kai sustojom prie upeliukščio vandens papildyti. Nekantrauju balsiausiai, taip norisi pamatyti „pažadėtąją žemę“. Kelias — vienos vėžės — bet lygus, blizga, kaip asfaltas.

IZYK-ČIULJ-KRASNYJ JAR — RAUDONAS SKARDIS

Įvažiavome. Ulyčia plačiausia, sunku ir Maskvoj tokį prospektą surasti. Trobos visokio dydžio: masyvios, iš apvalių rąstų į kertes suręstos ir mažytės it pirtelės, tinkuotos ir baltintos iš lauko. Ir kas keisčiausia, dauguma be stogų. Uraganas nūsleubė? „Ne, paprasčiausiai sukūreno“. Koks bebūtum optimistas, nuojauta nekokia, juk lievingo Žemaitijos be ko ko, o be stogo — paskutinis reikalas.

Taigi, atvažiavom. Išsikraunam prie kontoros ryšulius, maišelius, skryneles. Susirinko liaudies, vaikščių, smalsiai apžiūrinėja: susipažįstame, apsiuostinėjam. Apsircngę: mes — do-

minuoja naminis rūbas: mielas, vilnonės kojinės; vietiniai — pirktas drabužis: kartūnas, šimtasūlė, kirza, ko čia slėpti, gerokai apkarę. Pirmininko pavaduotojas ir tas su miline, ta pačia, kur iš karo grįžo.

Apmąstymai. Kaip vėliau sužinojau, kalme nebuvo nė vieno dviračio. O juk ėjo septinti metai po pergalingo karo, laimėto su „aneksijom ir kontribucijom“. Kalmelis, gal iki 100-to kaminių, valdė daugiau kaip 2500 ha dirbamos žemės. O kokia žemė — juoda humusinė — deranti be trąšų ir melioracijos.

Nepatogu pasidarė dėl tėvo. Kaip jis plūsdavo „ubagų valdžią“ už nesibaigiančias pyliavas, mokesčius, paskolas, miško paruošas, „stojkas“. O pasirodė, neglostė sovietinė valdžia ir savo liaudies, oi, dar kaip prispaustus laikė...

Apgyvendino pas rusus gornicoje (svetainė, alkierius). Stogas, nors ir ne vokiškų čerpių, virš galvos yra! Tiesa, labai plokščias: kartys luotai, dengtos velėnom. Vietiniai vienbalsiai tvirtina, kad mums pasisekė. Iš tiesų, piečiau — už gero kilometro — iš rytų į vakarus kalnų virtinė — taiga. Vienas kalnas aukštesnis — Babuškos, jau sniegu pabašęs. Per vidurį kalno statinamai kerta sraunus, skaldrus, šaltas upelis. Prie kalnu prisiglaudęs ežeras. O toliau į šlaurę nuo aukštumos neaprepiamos pelkės, vingiuoja Minijos dydžio Sieriežas. Į rytus — laukai. Ir rajcentras netoli — ner 30 km, tyklą dieną girdi traukinį, dundant.

Izyk-čiulj — sena žmonių parkinka gyvenvietė, ne koks dabartinis sovchozo „Stalniec“ skyrius: lygioje, kaip delnas stepėje 20—30 neišvaizdžių namelių ar barakų, nė medelio, nė krūmelio, dienų kartą kaimukas atveža su jaučiais vandens bakčią ir gyvenk — išprotėti galima.

Zemę patikom, žemę radom: juoda, plačią, be griovių, gojelių. Ir oras tas pats. Ne visai. Oras irgi turi skonį. Kitoks oras, ne mūsųškis drėgmės prisitraukęs. Papūs iš pietryčių nuo Mongolijos — sausas, žemyninis, stepių — platybių kvapų prisigėres.

Kitądien prisistatė komendantas. Užvedė blankas su užrašu „slaptai“ (Kokia čia paslaptis?): ūgis, akių, plaukų spalva... gal kokia ypatinga žymė: apgamas, karpa, nudegimas... Fotografas nutraukė „fas ir profilį“, už „malonumą“ apmokėti teko patlems. Taip iš blozno gimnazistėlio, tapau „specpiertesielienca“.

— O kiek mus čia laikys?

— Požiznenno.

Vėl nusmelkė širdį.

IŠ TREMTINIO PRISIMINIMŲ

„Pažadėtoji“ žemė

Šių metų 68-ame „Kibirkštis“ numeryje pradėjome spausdinti buvusio tremtinio pakutuvėniškio Antano Sauserio atsiminimus. Autorius, mažai lieddamas asmeninius iškentėjimus, tarsi žvelgdamas iš šalies, pasakoja apie Sibiro „idilę“, filosofuoja apie anų ir šių laikų gyvenimą, taikliai, o kartais smalkščiai, su ironija valzduoja tenyksių žmonių ir tremtinių iš Lietuvos santykius, jų požiūrį į viską, kas tada dėjos aplink.

Šiandien spausdiname A. Sauserio atsiminimų tęsinį.

KRUTOJARO ZAGOTZERNO

NESPEJOME ir kojų gerai apšilti, komendantas pasiuntė Kruotojara „gelbėti“ grūdų.

Apgyvendino aplūzusiame barake. Čia gyvenę lagerininkai, bet kažkodėl iškėlė, matyt, neapsimokėjo apsauga. Tebebuvo narai, sutrinti šiaudai, na ir pastovūs įnamiai — blakės.

* * *

3—4 metrų aukščio, ilgumo bent 40—50 m, jis priminė burokų kaupą. Ir visas žalias... Iš pradžių nesupratau, kas tai. Tai kviečių valas — balta duonelė ir pyragas, vos ne plaštakos storio peržėlęs savotiška velėna. Po velėna — grūdai, jau pabalę, perdegę, perkaitę. Vienur kitur mėginta uždengti, bet kur tu gausi tokią gausybę brezen-tol Grūdas sutvirtėjo — stovi

kaip siena, tik kastuvu pasikasus subyra, skleisdamas žalsvas pelėsių dulkes. Nieko panašaus nebuvau matęs.

* * *

APMASTYMAI. O kur nors, sakykim, Urale, neišvaizdžioje, nušlurusiame gyvenvietėje iš pat ankstyvo ryto stovi eilėje kantriš bobelės, laukdamos atvežant duonos...

Daug, šimtai ir tūkstančiai tonų, duonelės sukluo čia, Kruotojare, Sosnovkoj ar kokiam kitame Bieļojare.

Užėjo rudeninės darganos, suvežė drėgną grūdą, kas valios priglobti tokią gausybę... Juk punktas — du—trys sandėliai palei geležinkelio atšaką, viena stacionarinė džiovykla... ir didžiulė lentom aptverta dykynė, kur patvoriais ant vielų pririšti vilksniai laksto.

Ir neorėdamas pradėsi dal-

nuoti: „Tu ir turtinga tu ir vargšė, motinėle Rusij“

* * *

Prasidėjo darbas: vietiniai — dienomis, mes, „komandiruoti“ — naktimis. Džioviname, vežame į sandėlius, pilame į vagonus. O naktys vis šaltyn, o ilgos be galo. Rodos, lepūnėlis nebuvau, bet tokio 12 valandų darbo aiškiai nebuvau ragavęs.

Salta, šiaurys dumia iš stepės. Nusigalavęs, įskasdavau į grūdus nusnausti. Karšta, vos išverti galima, minkšta — miegok ir norėk, geriau ir pas mamą negausi. Išlėndi — visas garuoja, kaip iš pirties. Tai pastebėjo džiovyklos mašinistas, pagyvenęs, doras rusas ir įskamiai pasakė: „Taip nedaryk, chlopec, persišaldysi, plaučių uždegimas ar dar kas, kojas pakratysi. Geriau šildykis prie džiovyklos“. Parodė vietą užpečky, ten garo nėra, sausa, nors ir ne tokie patogumai.

* * *

Grūdų paruošose dirbome ne vien lietuviai. Prisimenu ukrainiečius. Tai ne šiaip sau chacholai. Kaip ir mes, jie buvo neseniai atgabenti iš 1939-tais prijungtos Užkarpatės. Sakė, jie — pusiau lenkai, dargi katalikai. Šnekinti jų nedrįsau, labai jau buvau drovus. Kas mane stebino, tai vyrų kelnės — šarovarai: kvalduotos, o jau plačios, iš pradžių palaikiau už sionus, iš pradžių augalotos, aukštakrūtės, orios tokios, bliuskos išstuvinėtos, labai jau man patiko, nors ir pusvaikis, jau puikiai supratau „kas, kaip“.

* * *

Taigi, prasidėjo mano darbo biografija. Parsivelki ryte į baraką dukinas, paišinas. Kūrendavom skardinį pečiuką, sulauk si eilės, pasišildysi vandens, truputį apsimurkšlini. Nusipirkdavom iš vietinių bulvių, o jos tada buvo neįtikėtina pigios (2 rub. sena valiuta už kibiriuką), „sielo“ (kaľmo vartotojų bendrovė) įsigydavom tokios sudžiūvusios raudonos žuvies, duonos plytą (kiپیatok beplatnyj) — bado nėra. Tiesa, poilsis nekoks, barake, kaip turguje. Užėis dar Ivanas užgėręs: vienas nieko, „mitinguoja“, istorijas varo, o kitas ir skandalus kelia, visokių žmonių būna. O dar utėlės apniko, ēda, tiesiog kalyje negalima tvertis, o išsidaryti, kaip ta boba — kalmukė, nepatogu.

...Ir pradėjo kilti visokios juodos mintys: kaip? kodėl? Buvau gimnazistas, pilnas visokių planų — fantazijų, o šė tau — „prokljatjem zakleimennij!“ Patutau pirmąkart: įškilo gyvenimas.

MES, TREMTINIAI LIETUVIAI

NESUNKU atskirti, kad ir turguj, dargi nepašnekinus, žemaitį iš kitos publikos: milais apsilvilkęs, o ir ta nosis, ruselio daugiau priplota, o žemalčio ilgesnė, smaila, o tai ir su kuprele...

Nuvažiavo Sibiran ir klumpės. Deja, nepasiteisino. Mūsų

(Nukelta į 4 psl.)

„PAŽADĖTOJI“ ŽEMĖ

(Atkelta iš 3 psl.)

purvelis skystas, į šalis taškosi. Sibiro gi juodas, tirštasis. Batą traukia. Su klumpėm toli nenuėisi. O ir žiemą toks girgždėjimas nuo sniego, o ir apačia pašala, nespėsi daužytis. Rusai, tokio apavo nematė, dyvals eina, kolodkomis vadina, veltul aiškinu, kad tai mediniai bašmakai.

Susirinkome iš visos Lietuvos. Nebuvo mūsų tarpe dvarininkų, karininkų, kiek vertesnių inteligentų. Tie išvažiavo pagal kitą straipsnį. Pagrindiniai, rusų terminologija, stiprus vidutiniškai. Tikras buožė turėjo valdyti bent 50 ha, o tokių irgi buvo retenybė. O visgi tai buvo rinktinė publika: gan šykštūs, nebijantys darbo, mažai išgeriantys. Už darbštumą greit pelnė autoritetą. Vyras patraukė į MTS-us, į statybas, moterys — į fermas melžėjoms, žodžiu, kur ilgesnis rublis.

Vargas suartina žmones, ypač svetur. Bet nepasakyčiau, kad čia viskas buvo idealu. Mat nemėgo vietiniai, kai tarp savęs šnekamės lietuviškai „Jūs ką, užmušti mus ruošiatės, kalbėkite rusiškai. Sneka sava kalba, keikiasi rusiškai“. „Rusiškai keiktis ne nuodėmė“, — juokais nuleisdavom.

Todėl nemaža buvo ir tokių, kurie stengėsi slėpti savo tautybę, vengė prie rusų kalbėti lietuviškai, kaip įmanydami derinosi prie rusų švenčių, papročių, tiesiog pataikavo.

Aišku, didesnėse gyvenvietėse, kur buvo dešimtys, o tai ir šimtai lietuvių šeimų ar pavienių, ten keldavo savas vakarones, šokius, dainuodavo, giedodavo. Bet čia atskira tema.

Stebėdavau, kaip greit nuštausta vaikai čia gimę, paaugę. Gatvė, mokykla nepalyginamai stipresnė už motiną, tėvą. Parbėga koks pipiras iš gatvės ir nekantriai rusiškai prašo duonos su kuo nors užteptu. Motina atsako lietuviškai. Abu puikiausiai supranta, ir mažylis, stvėręs riėkę, išneria į savo stichiją.

Graudu buvo žiūrėti, kaip mama, pati baigusi vos keturis skyrius, moko kaip beišmanydama savo atžalą lietuviškų raidžių. Taip ir prisimindavau mumsos „Vargo mokyklą“.

* * *

Pokario metais kelnės tarp moterų dar tik skynėsi kelią.

Todėl mūsiškės, ypač vyresnės, konservatyvios ar davatkos, iš pradžių kreivai žiūrėjo į kelnėtas ruses. Tačiau užteko kartą kitą uodams ar visoklems mašalams apgraužti blauzdas, o ir aukščiau, kaip mat jų požūris į tą praktišką drabužį pasikeitė. Sunkiau sekėsi išmokti kepti be mlielių gerą kvietinę duoną. Rusės mokėjo pasidaryti geresnį raugą, duoną joms išeidavo puresnė, apyrūgštė, nesuklekusi.

Apskritai bobos, ypač vyresnės, tarp savęs sugyveno neblogai. Tarškės, plepės suėjusios, kaip mokėdamos, gestais, mimika pasinaudodamos — tas nemlemtas kalbų barjeras! O pradėjus kalbą apie jaunesniusius, jų meilės nuotykius, senės rusės užbaigdavo viena ir ta pačia fraze:

— Nu liaudis dabar — suvesti nlietu, boga nle bojatsa, ko ir norėti.

* * *

Kaip ne paradoksalu, rusai laikė mus atvežtus iš labai vargingo krašto. Girdėjau, kaip viena ruskelė piktdžlugiška apibūdino mūsų moteriškes: „Mat kaip nusipenėjo, tokios duonos per amžius nematė (t. y. kvietinės duonos). Prisdėjo prie to ir klumpės, naminės pilkės sernėgos, lininės paklodės. O ruselės iš paskutiniųjų stengėsi būti dabitos.“

Mirtiną smūgį sudavė... Žemaitė.

„Giriatės: mūsų kraštas ir toks, ir anoks, o va perskalčiau, viskas aišku, kaip gyvenate, jūsiškė rašo, nemeluoja gi“.

Teisingai, mūsiškė. Tai buvo nedidukė knygelė, masiniu tiražu išleista Žemaitės „Martii“. Gintis buvo beprasmiška.

OZKA NINA

OZKA nusigyventi, ožka pragyventi. Įsigljom ožką, rusišką papročiu pakrikštytą Nina. Baltą putrą srėbsim. Netrukus siurprizas: pristatyti, berods, 200 gramų ožkos vilnos. Nekokie tavo popieriai, Ivanai, jei ožkos gaurų (šerių) reikalauji! Reikia kirpti. Kas bebus, barzdą ir uodegą palikome neliestą, širdis neliėdo: „kokia ožka be barzdos! Labai jau stiliagiška paliko mūsų maitintoja.“

(Bus daugiau)

(Tęsinys. Pradžia Nr. 68)

AŠ — BANDITAS

KARTĄ vietinis gerai nusi-
teikęs, kiek išgėręs žmogelis ir
sako man:

— Sakyk, Antanas, kiek pa-
guldei mūsiškių, a? Nebijok,
nesigink, sakyk atvirai, nieko
neatsitiks. Žinome mes jus, kom-
endantas paaikšino, už ką jus
čia ištrėmė.

Ginčytis neverta. Ką ten iš-
aiškinsi: jei gyvas „banditas“
ar ryšininkas pakliūdavo, jiems
buvo vienas matas — 25-eri
metai lagerio. Aš rodydavau
šimtasūlės skverną: — Va, ma-
tal, dar kraujuotas.

Visko per laiką pasitaikė: su-
sipykdavom, apsieikdavom iš
širdies. Ir turėdami tokį turtin-
gą keiksmų bagažą, iširdę vie-
tiniai dažniausiai kraudavo:
„Banditas, štai kas tu toks“.
Laimė, rusai ilgai netūravoda-
vo, išsikeiksim, išsibarsim iki
amelynumo, po pusvalandžio ki-
to, žiūrėk, jau ir prašo: „dava!
zakuritj“. O kartais su kažko-
kiu pasididžiavimu pridurdavo:

— Ir pas mus buvo banditų.

O būvę taip. Važiavo iš Mi-
nusinsko ar Abakano dalinys.
Susitarė kažkokia grupė ir išli-
po Užurė su visa amunicija, de-
zertyravo. Gyveno taigoje že-
minėse, ateidavę į kalmus, esti
reikėjo.

Visko pasitaikė karo metu —
niekas nenorėjo mirti. Kas gė-
rė tabako nuovirą, kas susižalo-
davo, šaudavosi per duonos ke-
palą, kad parakas į žaizdą ne-
pakliūtų... Nors ir invalidas,
bet gyvas.

VLADIMIR LIENIN...

IR AŠ

GERI 300 km piečiau (o tai
Sibiro mastu menkas nuotolis)
yfa išmūšis Sušenskoje baž-
nytkaimis. Tenai keletą metų
praleido tremtyje pats V. Lien-
in — caro priešas numeris
pirmas. Seni čiondonai gyrėsi
jį matę gyvą.

Koks caro apsileidimas, koks
žioplumas, už kurį tasal užmo-
kėjo savo ir šeimos gyvybel
Prižiūrėjo Leniną nukaršęs žan-
daras. V. Lienin jį vedžiojo už
nosies, rengdavo pasitarimus su
sėbrais — bendraminčiais, vizi-
tuodavo kitus tremtinius po pla-
čias apylinkes, kūrė savo teori-
jas. O nusibodus rašyti, užsi-
metęs dvivamzdį, leisdavosi an-
čių šaudyti arba su mylimąja
Nadia spaceruodavo Sušos pa-
krantėse. Buvę jis „dvorianin“,
o tai, oi, kaip daug reikė.

Būtų jis pakliuvęs Stalino
laikais, tikriausiai būtų nudėję
vietoje, kaip „vraga naroda“,
geriausiu atveju būtų pakratė
kojas ledinėse Kolymos pakran-
tėse. Tarkim, per stebuklą būtų
patekęs Izykiūlin. Ryte, dar
tamsioj, nešvarbū, spėlgas ar
buranas, būtų žadinęs brigadie-
rius: „Kėlkis, Vladimir Iljič,
kinkyk porą kufnų, prisikask
stepės pusnyuose šiaudų, nu-
vežk į avidę ir kuo daugiau, ne-

Visgi ką išskirti? Labai verti-
nau A. Čechovą — giliai, glaus-
tai, tiesiog lakoniškai, tiesiog
nušlifuoti rašo, bet kur dėsi
galiūną L. Tolstojų? Paustovs-
kis — toks švelnus, korektiškas,
Gorkis — klajūnas, nekrikštyta
siela, F. Dostojevskis — neran-
dąs ramybės ir dar daug kitų
žymių bei neužtarnautai pamirš-
tų. Išskirsi Lermontovą — už-
sigaus Puškinas, puikus Jeseni-
nas, o kuo blogesnis Blokas.

ANTANAS SAUSERIS

IŠ TREMTINIO PRISIMINIMŲ

„Pažadėtoji“ žemė

kraipyk užpakalio, o tai...
nau kas tu toks“.

Ir taip kiekvieną dieną.

* * *

O aš čia patekau 17 metų
pusvalkis su komsomolco bilietu
kišenėje, niekuo nepraskaltęs...
Ir buvo nurodyta visam aktyvui:
a) sekti, nenuleisti akių; b) jei
vakare negrįžčiau iš darbo ste-
pėj ar taigoj, šuoliais lėkti į
sielsovieta Vasiljevkon (už 12
km), paskambinti komendantū-
ron (Izykčykulyje nebuvo telefo-
no), sukelti visus ant kojų.

K N Y G O S

MAN BONANT, atsikėlė į
vietos pradinę mokytojauti toks
Ivan Ivanovič, berods, Voro-
novskij. Savo kalba, maniero-
mis jis man priminė išivalduo-
jamą carinį inteligentą ar valdi-
ninką. Kas jis buvo per paukš-
tis, man taip ir paliko neaiš-
ku. Vietinė valdžia bei aktyvas
jo nemėgo. Buvo mokykloje ne-
didelė spintelė su vaikų apras-
kytomis knygomis, retkarčiais
užeidavau, paprašydavau, duoda-
vo ir man paskaityti, persimes-
davom vienu kitu žodžiu. Kartą
jis man uždavė klastingą
klausimą: „Sakyk, Anton Anto-
novič, koks tavo mėgstamiaus-
ias rusų rašytojas? Ką tu la-
biausiai vertini?“. Klausimas
buvo tikrai netikėtas, aš pasi-
mečiau, nieko neatsakiau. Pas-
kui kelias dienas ir naktis su-
kau galvą. Skaltęs, girdėjęs apie
rusų literatūrą buvau ganėtinai.

Galų gale neseniai buvau per-
skaltęs M. Solochovo „Tikųjį
Doną“ ir dar tebevalkščiojau
apdujęs nuo žodžio jėgos ir dra-
matizmo.

Pagaliau tvirtai nusprendžiau
— renkuosi Krylovą. Tiesa, ne-
kovėsi jis dvikovose, nebarški-
no retežių katorgoj, neaukojo
širdies grakams, kaip anglų
Balronas. Kiek žinau, visą am-
želį ramiai išdirbo bibliotekoje.
Dargi ne visai originalus, kal
kurie pasakėčių siužetai skolinti
net iš Ezopo laikų, o kai kas
paprastčiausiai išverstą. Bet, ma-
no supratimu, nė vienas tikras
menininkas negali būti visiškai
originalus, norim ar nenorim
mes perlimate, perredaguojame
praetles dalykus. Ir tikrai esu
įsitikinęs: dauguma dabartinių
žvaigždžių išblės, o I. Krylovas
daug šimtmečių bus tvirtai
chrestomatijoje.

* * *

Pradžioje prie klubo buvo
pora dešimčių apšlurusių knygų,
prie išvažiuojant išaugo į bib-
lioteką su etatine mergtėka.
Skaitinėdavau ir aš. Vis daugiau
klasiką. „Ką tu skaitai tas mu-
zejiaus dulkes, imk va dabarti-
nes sovietines, nors „Drąsiųjų
kelius“ ar ką nors apie karą, čia
tai bent, o dabar...“ — ir bib-
liotekininkė panlekinamai vypte-
lėjo.

Beje, buvau skaltęs ne vieną
Stalino premijos laureatą, bet
kažko ne prie širdies. Sakysim,
Vieros Panovos „Sviesiųjų kran-

(Atkelta iš 5 psl.)

ta" lietuviškai ir dabar tebeturiu. Kaip ten viskas šviesu, idiliška, jei ir konflikteliai, tai dėl mados. Pasaka ne pasaka. Pasaka irgi turi savo prasmę, moralę. O Panovos pasaka nesinorėjo tiktėti. Skačiau ir Babajevskio „Aukso žvaigždės kavalierių“, Malcevo „Iš visos širdies“, o nepatiko ir tiek.

Pamenu, perskačiau „Pavlenkos „Laimė“. Ten įsiminė toks epizodas: Apsigyveno, konkrečiai įeina herojus į svetimą butą, o jo šeimnininkas, rods, tik prieš valandą išsikraustęs: švaru, tvarkinga, jauku, gyvenk ir norėk, kokią laimėl! Jau tada neatišku pasidarė, kur tas šeimnininkas išėjo, knygoje nė puse lūpų neužsiminta. Ir tik po daugelio metų sužinojau, kad šeimnininkai — Krymo totoriai — visi lig vieno buvo deportuoti į Vidurinės Azijos platybes, o jų dar šilta būsta užėmė „mūsų herojai“ — idėjiniai, „uždegantys mases“.

Esu įsišnekėjęs ne su vienu žemaičiu, kuris vargo spiriamas ar mėtydamas pėdas nuo tremties taip pat kraustėsi į vokiečio būro ar lietuvininko ūkelį prie Kuršmarių ar Rytprūsiuose. Ne vienas sakydavo šitaip: „Ir sodybėlė graži, kaip ant atviruko, ir sodelis tvarkingas, derantis, ir kelias šalia brukavotas, o to džaugsmo nebuvo, ir gana. Vis mintis lindo į galvą — ne tavo prakaitu viskas čia sunešta. O naktimis sapnavosi: „Pasidėk, žemaiti, klumpės už durų, sprukti teks, nesidžiauk svetima proce“.

KALMUKAI

— IMK, ANTANAI, ženykis, vesk rusę, vaikų pridarysi, surusėsi, užmirši savo Pabalę. (Vaikų pridirbti oi kaip patiktų, bet „surusėti“ — nesišypsojo ta idėja, ir viskas).

Žiūrėk, Antanai, kalmukus atvežė — apsileidę, laukiniai, o va, surusėjo: mūsiškai kalbasi, rengiasi ne blogiau kaip mes. Glaz uzki, nos pluski — čisto ruski.

... Atvežė juos karo metu visus iki vieno, biednas, bago-tas, partinis, nepartinis. O už ką? Vokiečiams tarnavo.

Tai va; eis boba ulyčia, tupt ir tupi vidury gatvės, nė motais, suprask — gamtišku reikalu. Arba vėl. Atsisės ant zavalenkos, padelkas aukštyn ir vikriai krapštinėjasi po šakumą: blusas ar utėles gauda, ant nago ar ant danties, tfu!”

(Nukelta į 4 psl.)

1989 m. rugpjūčio 5 d.

„Pažadėtoji“ žemė

(Atkelta iš 3 psl.)

Visuomet pasakotojas nori klausytoją priblokšti kokia nors sensacija. „Pagalvoti reikia, jie dvėselią (padal) ėdė. Nuveš kritusį gyvulį į duobę už kalmo, o jie sueiną, prisipjauna dicinąs dvėselienos, į bendrą katilą ir verda. Ką jūs darot, šaukdavom. O šie: „O čto, čto bog ubil“. ...Tiesa, ne visą dvėselią. Jei raguotis kris nuo kokios ligos, sueis, sava kalba gar-gar-gar ir nellečia“.

Kiek aš supratau, vartodavo jie daugiausia kritusių iš suliesėjimo, nuo spelgų ar tiesiog iš bado nudvėsusių gyvulių mėsą. Buvo karas, o badas — ne tetulė, į akis nežiūri.

Kai mus atvežė, kalmukų kal-

me nebebuvo, juos iškėlė į stepių sovchozus, kur buvo didesnės arklių, raguočių, avių bandos, labai jie, stepių valka, prie galvijų buvo linke.

Dažnai iš taigos jaučiais jie veždavo malkas ar kartis. Mergos (o tos man daugiausia rūpėjo...) apvalmurzės, oda švelniai gelsval „venzyta“, akys juodos, kaip angliukai, pilnos, krūtiningos, apsimūturiavusios rusų bobų maniera atrodė panašios viena į kitą, sunku pasakyti, kuri gražesnė, kuri ne.

Po tokių kalbų man darydavosi nepatogu už kalmukus. Visgi žmonės iš Europos, nuo dešiniojo Volgos kranto. Man taip norėjosi prieš azijiečius pūstis Vakarų kultūra.

(Bus daugiau)

KURGANAI

— SIANDIEN važiuosime to-
toriškų puodų išarti...

Prisiminiau tą frazę atsitikti-
nai, o neišina iš galvos ji ir
gana. Traktoristas pasakė tuos
žodžius, kai Chruščiovas ėmėsi
amžiais neliestos žemės (cielny),
o tokių plotų Sibire buvo už-
tektinai.

Kur tądien buvo ariama, bu-
vo keli kurganai.

Kurganai — senkapiai. Ly-
gioje stepėje supilta aukštumė-
lė, o ten sudaigstyti akmenys:

IŠ TREMTINIO PRISIMINIMŲ

„Pažadėtoji“ žemė

mažesni, o tai ir gero vyro aukš-
čio, pagli, kankorėžio ar agur-
ko formos. Iš tolo aš juos pail-
kiau už žmones. Pamenu, pa-
kely, važiuojant į Užūrą stovin-
čią grupelę akmenų taip ir va-

dindavo: „Trys akmeninės bo-
bos“. O ant kurganų sirpdavo
stambios laukinės braškės...

Sebėjau, kartą, jaunas trak-
toristas, užsinėręs trosą, mėgi-
no savo „Natiku“ išversti, o lui-

tas — nė krust. Stepėje akme-
nų nebuvo. Taip man ir pasili-
ko neaišku, kaip juos čia gy-
venę aborigenai atvilkdavo iš
kalnų. Paskendęs kasdieniniuose
rūpestėliuose, aš taip ir nesusl-
mąščiau ta tema.

O juk tik prieš porą šimtų
metų čia gyveno visiškai kiti
žmonės. Juk palei Jenisiejų te-
buvo vienas kitas kazokų rek-
rūtų garnizonas — tvirtovė.
Kas čia laidojosi, taip ir neišsi-
aiškinau: chakasai, totoriai ar
dar kokie klajūnai? O liko tik
kurganai, vienas kitas upės, vie-
tovės vardas. Tiesa, Užūro ra-
jone buvo du totorių kolchozai:

Kizyl-Maj, Kizyl-Kulj, tarp kit-
ko, sovietų leksika, pirmaujan-
tys, tik sakė ten nesą kiaulių
fermos. O ir iš viso, matyt, to-
torius rusui daug kraujo išgė-
ręs, kitaip nesakytų: „Niezvan-
nij gostj huže tatarina“.

...Ejo legendos, būk tai se-
novėje talgoje beržų nebuve,
tik spygliuočiai. Pasirodė bal-
taliemeniai beržai, ir šamanai
paskelbė — atsiras ir baltas
žmogus, nebus mums gyvenimo.
Ir laidojėsi gyvi tuose pačiuose
kurganuose...

(Nukelta į 4 psl.)

„Pažadėtoji“ žeme

(Atkelta iš 3 pol.)

JIE (VIETINIAI)

ATSIKĖLUS čia, kone į Azijos centrą, mūsų žvilgsniai nukrypo į vietinius. Mes — maži. Mums reikia prisitalkyti, perprasti, išsivinti daugelį dalykų, ką čionykščiai pritalkė kasdieninėj buity.

Nors ir Sibiras, bet dauguma grynai rusai — Tambovo, Voronežo, Kursko ar Saratovo platybių išelviai. Ir pavardės, nors ne Ivanovai, Petrovai, bet pačios rusišiausios, irgi iš vardu padarytos — Danilov, Maksimov, Sovieļjev, Jefremov, Tichonov. Taigi, Juodžemio Rusija — tai tas pagrindinis daigynas, iš kur paplito Ivano giminė po visas platybes.

Senbuvų — čioldonų maža. „Susimaišė liaudis, ypatingai per kolektyvizaciją“, — pabrėždavo bobutės.

Čioldonai (ohol) — apie juos plačiau. „Čioldonas vyžų už ūralo neišleido, — su pasidžiavimu sakydavo, — visuomet batuotas vaikšto“. Jie jautė kokią tai panieką skurdžiams, plūdusiems iš Rusijos, ypač ukrainiečiams — chocholams. Pirmųjų atsikėlių — kazokų proanūkių, jie dažnai būdavo žinaišykraujai iš vietinių moterų: gelsvo veido, siauresnių akių, smaila „ožio“ barzda. Mistringi žvejai skurdžiotojai. Dar ir dabar gėdydavosi parnešti nasčius vandens iš upelio, lalkydamai tai grynai „bobų darbu“.

Jeigu jau leidasi į išvedžiojimus, tai pasakysiu, jog grynais rusais voronežiečius ar kurskiečius nelaikau. Ilgi mongolų vergovės amžiai paliko ne tik garsųjį „ūral“, nenumaldomą norą plėstis, apsigyventi, užimti vis naujas žemes. Mongolų totorių ordos be pėdsako neištripo rusų gyslose, jos žaidžia iki šiolei. Gryniausias Siaurės rusas — gal nuo Novgorodo, Vologdos ar Archangelsko.

Juokingas, naivus dabar atrodo mano vaikiškas stebėjimasis, — dyvijimasis...

Apsigyvenom, kaip sakiau, gornicoje. Prieina prie lango vaikas, o tai ir senė, ir prispaudusi nosį prie stiklo ilgai ir idėmiai žiūri, kaip mes išsikūrę... Arba išeina rusė ir garsiai rėkia: Ninal Ninal Ninal Žiūrėk, petrukus parskudžia iš kokio patvorio Nina: degla, ilgaknyslė atsigeriti paplavų — balantlos...

Tebebuvo gajus tikėjimas užkerėjimais, užsnabzdėjimais, užgirdymais.

ODĖ PIRČIAI

GAILA, kad aš ne poetas, abūtinai sukurčiau odę pirčiai, rusiškai pirčiai, nesvarbu ar tai tamsioji (be kamino), ar baltoji. Grįžęs Lietuvon, daug basčiau ir vienintelio, ko galiaučiu, kodėl per amželį nepasistatčiau nuosavą pirtelę. Pirtis Sibire, neperdėsiu — viskas: ir malonumas, ir švara, ir sveika-

ta. Juk buvo nemažai tokių šeimų, kur vieninteliame kambaryje glaudėsi 4—6 žmonės, miegojo kas ant pečiaus, kas ant suolo, o kas ir šimtasiūlę pasi-metęs ant grindų... Taigi, galite išivaizduoti, kokia palaīma šeštadienio vakarą išsigarinti, išsiperti, išprakaituoti dūmais pakvipusioje, kad ir pačioje primityviausioje pirtelėje, persivilkti švariais baltiniiais.

Maloniai mane stebino rusų švara. Kaip dažnai jos baltinda-vo savo pirkeles (prakeiktos

blakės), tiesiog pelniais iškaidavo suolus, grindis. Ir nors per spelgus atvestas veršiuokas ir skleisdavo pasiconyje specifinį kvapą, tas nekeltė padėties.

NAMAS

PRISIZIŪRĖJĘ karo (o ir pokario) rusiškos statybos (barakai, sandėliai ant polių), mes buvome nekokios nuomonės apie rusų statybininką: greitai, atmetinai, neišvalzdžiai. To nepasakysi, pamatęs Sibiro namą. Tai tiesiog erelio gūžta, vienintelis jo trūkumas — be pamato, pastatytas ant kaladžių, tad ilgainiuli smenga į žemę. (Kletas ažuolas, bet atsparumui drėgmei nenusileidžia Sibiro mau-medis). Surestas į kertes iš tiesų, kaip stygos, rąstų, jis ir nemanoma bent kiek pūti, tik paraudonuoja nuo senumo. Ir viskas padaryta rankomis su dročium, stogas plokščiašlaltis, nebalstis jokie buranai. O apylangės, langinėsi Kiek reikėjo tritiso, kiek kantrybės ir kruopštumo išpjaustyti, išdrožti tokius nepakartojamus ornamentus! Tiesiog norėjosi eiti per kaimus ir fotografuoti, tai būtų idomus albumas, nes ir ten liaudies menas nyksta, atgyvena.

...IR ŽEMINĖ

SAULEKAITOS skardyje, šlaite kasama duobė, surenciamas rentinys, apkloti irgi rąstais, jie ir lubos. Iš lauko nuo kalno nelabai ir pastebėti, gal tik kaminas kyšo. Pietinėj sienoj durys ir vienas langas. Viduj kaip ir normaliam kambary: rusiškas pečius, grindys, išbaltinta, sausa. Maždaug tokia garsioji rusiška žeminė. Daug kas ją per dantį traukia, kaip biednystės simbolį. O be reikalo. Užaina garsioji Kalėdų — Trijų karalių speigai: traška, poška tvoros, kybo rūkas, o žeminė — šilta. Užaina buranas, dangus su žeme maišosi, vėtra akmenis ridinėja — žeminėj to negirdėti, šilta, jauku, drybsok vien su marškiniiais, kaip meška ant pečiaus. Ir malkų reikės perpus.

Ž E M Ė

TRAKTORISTAS laikė sau ją žemės, jo akys iš pasitenkinimo blizgėjo: „Matai, kokia žemė. Antanas, pasiilsėjusi, atsi-stačiusi gimtoji, kaip kruopos, jos jokios audros neišpūs. Tai ne ta „starapachotnaja“: dulkės, pelenai, pūstelėjo — ir lekia su visa sėkla“.

Neatsimenu malonesnės situacijos, malonesnių žodžių, pasakytų man. Ir nebebuvo tada nei komunisto, nei „nedamušto“ fašisto. Mes buvome žmonės — žemdirbiai, o ant delno juoda, derlinga, gyvybinga žemė...

Nors tada ir jaunas buvau, bet, pasižiūrėjus į laukus, į bekraštę stepę, kildavo nelinksmos mintys: šlaip taip įdirbtą be pūdytą stepę užgožė piktžolės. Ypač išgalėjo laukinė kanapė (herbicidų tada nebuvo). Pjau-nant šis (dabar narkotinis) augalas įkyriai vyniodavosi ant valų, dargi užsideddavo kombainai. Pamenu, kaip laukdavo kombainininkai stiprių šalnų. Nušalusios piktžolės bemat nudžiūdavo, nebesikimšdavo sietai, nebevarydavo tiek grūdų į šiaudus bei pelus. O pasėlių planai kasmet didėdavo, apie sėjomainas nebuvo jokios kalbos.

...O žemė kokia: juoda, derlinga, nereikalaujanti nei trašų, nei melioracijos. Aukso dugnas. Tai ne mūsų gelsvi smiltynėliai... (Bus daugiau)

IŠ TREMTINIO PRISIMINIMŲ

„Pažadėtoji“ žemė

(Tęsinys. Pradžia Nr. 68)

KINAS

ATBEGO vaikūškis į krautuvę suspaudęs delne du kiaušinius (parduotuvė juos supirkdavo) — reikia dviejų rublių. Atvažiuo kinas! Kinas — didelė pramoga. Ne be reikalo Stalinas iš visų menų kiną laikė svarbiausiu. Filmai dažniausiai apie revoliuciją, praėjusį karą (o ir dabar tuo „arkliuku“ tebejudinėjame). Dar dorai neužgijo fronto žaizdos, argi gali būti didesnis malonumas žiūrint: pila vaikėzas iš kulkosvaidžio, o fašistai virsta, kaip rugių pedai. Arba štai kitkas. Pas mus kolchoze gyvenimas toks pilkas, o, sakysime, filme „Kubanės kazokai“: sėdi visas kolūkis už bendro stalo, dainuoja, o stalai lūžta nuo gėrybių. Gyvena žmonės, nors ką tik po karo — nelemti 46-iejį. Nieko, pagyvensim ir mes!

Atveždavo ir tikrai mano širdžiai mielių filmų, taip pat ir užsienietišky (sakysim, indų

„Valkatą“, prancūzų „Raudona ir juoda“), ir linksmų komedijų, ir lyriškų juostų. Ir vjūsų numylėtą trofėjinį „Tarzaną“.

* * *

Daug filmų apie šnipus, sąmokslininkus, kenkėjus, kontr-revoliucionierius. Snipai visur: ir gamyklose, ir transporte, ir kolūkiuose. Jie užsimaskavę pačiose netikėčiausiose ir nekalčiausiose vietose, pradedant didelio viršininko ir baigiant sargo, kiemo šlaviko pavidalu. Filmai šaukte šaukia: būkite budrūs, mes kapitalistų apsupime. Filmai alsuoja Stalino 1936—1938 metų dvasia: sekti, įtarti kiekvieną, demaskuoti, nepakliūti į mirtino priešo pinkles.

Demaskavo ir manė. Turėjau vaikišką fotoaparata „Liubitelj“: važiuoja mama su jaučiais — fotografuoja, užsikores ant sėpkos — fotkinu visą kalmą. Kas atelna į galvą, tą ir traukiu — nesisklausiu. Ir staiga komendantas „areštuoja“ mano prietaisą, išsiveža su baigiama eksponuoti juosta į rajcentrą. Tiesa, po po-

ros mėnesių atsiėmiau aparatą, tik be juosto... Pasirodo, būta signalo: fotkina Antanas, kvaileliu apsimetęs, karinius objektus, o paskui, atskridus amerikony žvalgybiniam lėktuvui, nuotrauką specialiais spinduliais — vel drodžiais perduoda. Viskas būtų aišku, bet kur tų objektų gauti, jei aplink pliki laukai, o kalmė gal tik mėšlo krūvos ir dilgėlynai.

Balsus dalykas — špionomanija.

DARBAS

SAVO sodyboj gyveno toks Ziborovas — niekuo nepasižymintis, tipišką rusas. Gyveno sau, ir tiek. Kartą, kai išsikalbėjau, uždaviau jam „klastingą“ klausimą: „Ar tu benorėtum, dėde Ziborovai, gyventi pavieniui?“

Ziborovas pasikasė užpakalį, pagalvojo: „Žinai, Anton, kad ne. Va, šlandien susukau reišą į stepę, parvežiau dvi kegeles šieno į brigadą, nukinkiau arklius, va kur saulė buvo — ir namo: sėdėk iki ryt ryto ant pečiaus, ar kortom lošk, ar ant patalų drybsok. Gyvenčiau pavieniui, reikėtų ir vakare pašerti, ir ryte ankstybėj keltis vėl juos pašerti, pagirdyti, alkanų nekinkysl. Kam man tle, rūpesčiai? Kam man turtas“ Duonos turiu, bulvės užderėjo, ir kopūstų boba užraugė. Iš bado nedvėstu ir ladno“.

* * *

Kartais, jei mūsiškis priprašęs dirbti sau ar norėdamas pairodyti geru meistru, sakysim, vorą tverdamas, sieną rėsdamas, imdavo taigoti, rusas neuokals supykdamo: „Ir ko čia lailini, laižai? Nie otcu rodno, kolchozu dielaješ. Atsakanliai padirbsi, ką rytoj beveiksi?“

Tokia tai vyravo pažiūra į darbą.

* * *

Darbas — kolektyvinis. Pavienis darbas jau negerai, kvepla praeitim, noru pralobti. Pamenu, veždamas pašarus į avių fermą (kašarą) patalgėj, parvažiuodamas pavakare vis po pusvežimį beržų prisivežiau gal kokį 10 vežimų. Supjaustėm, suskaldžiau. Tai sukėlė didelį nepasitenkinimą (manau pavydą): „Matot, buožė buvo, buožė liks, koks godusi!“

Veltui aš aiškinsiui, kaip bemokėdamas, kad malkos išdžiūsta, mums jų sausų reikės per pusę mažiau, o ir bulžą greičiau galima išvirti.

Istatymas buvo toks: parsivežei vežimą — sukūrenai, važiuok vėl. Ir šieno karvutei prisišienauk trūktinai, o tai vėl: „Matai, koks buožė, jo karvės ir ragai šienų apkrauti, o nepagalvoja, kad fermoje karvės kvietiniai šiaudais minta“.

Nors žemės buvo devynios galybės, žmonės imdavo tik 25

arus: bulvėms, dar mažytis darželis prie trobos svogūnui, agurkui.

Aišku, ir rusai nevienodai gyveno: buvo vadinamieji kurkuliai (kurkuli), dauguma — proletarų — ziborovų. Dar, sakysim, apie 1955-uosius ateis toks žmogelis į kontorą pas pirmininką: „Efim Jakovič, duona balgėsi“. Pirmininkas, lūpų neatvėręs, rašo potvarkį. Ir važiuoja žmogelis rogutėmis užsimečius 30—50 kg grūdų į malūną, kuris buvo užsilikęs iš caro laikų ant upelio ir, girgždėdamas mediniu ratu, pratriudavo šviežios duonos...

* * *

Kolchozniekas gyveno be pašo (arklys pašą turėjo). Išėiti iš kolchozo buvo ne taip paprasta. Netrukdydavo tik ištekėti (vesti) į miestą. Negrįždavo namo vaikas kitas iš armijos.

Kildavo ir konfliktų. Sustreikuos, apnirs žmogėnas — neina į darbą, ir gana. Imdavosi sankcijai. Tais vienam išvežė iš kiemo paskutines malkas, šieną. Arus atėmė.

Bet neatimsi žmogui oro, vaudens, saulės spindulio...

DANILOV — KARO BELAISVIS

GYVENO žmogus pavardė Danilov Nikolaj, kurio gyvent-

„PAŽADĖTOJI“ ŽEMĖ

(Atkelta iš 3 psl.)

mas irgi buvo be Joklų prošvaisčių, kaip ir mūsų. Vyras vykęs, nagingas, neblįs darbo, su Ziborovu nepalyginsi. O atsitiko, kad jis kare pateko į nelaisvę. Dirbo šachtose kažkur Prancūzijoje ar Belgijoje, po pergalės grįžo į tėvynę, prabuvo kažkiek lageriuose — izoliatoriuose ir parėjo į namus. Veltui aiškinosi, kad jų pulkas pakliuvęs apsupamas, kovoję iki paskutinio šovinio. „O kodėl milijonai belais-

vių buvo sušaudyti, žuvo iš bado, o jis liko gyvas? Čia kažkas ne taip, čia kvepla išdavyste, vos ne Vlasovo rinktine“.

Nors ir dirbo Nikolajus brigadoje stropiai pačius reikalingiausius darbus: pavasarį ant sėjimų, vasarą ruošė šieną, žiemą valstybinėse miško paruošose už šimtų kilometrų, nebuvo niekad kviečiamas į prezidiumą, ką ten bekalbėti apie rinkimą į valdžią, nors simbolinę, tarkim revizijos komisiją. O taip norėjosi, bet jis buvo „proklitajiem zakleimennij“, „izmennik rodiny“.

(Bus daugiau)

(Mukelta į 4 psl.)

SAVAS BUOŽE

NE BE pasididžiavimo, kaip ir apie banditus, kartą rusellai pasakė:

— O ir mes turime savo buožę.

Prie progos, kai jau apsipratome, susipažinau.

Smulkus, ryžas, strazdanotas, niekuo neypatingas žmogelis. Susirentęs iš ko pakliuvo trobelę kaimo pakrašty, su velėnų stogu. Bobelė svetinga, nuoširdi, kviečia arbatos gerti. Vaikai: vaikiš ir merga suaugę, į kolchozą dirbti eina.

„Jum bėpigū, atvežė į kaimą: žmonės, pastogė, tą patį dirbate, tą patį valgate, kaip ir mes. Mus tai nugabeno į taigą, į tokią glūdumą (gde Makar teliat ne pas), statykitės: kas lūšna, kas žeminė išrausė. Sargyba, darbas, o produktų — kada atsiminė... Daug išmirė nuo bado, ligų. Aš va, išsilaičiau...“

— O tavo namas tebėra?

— Stovi va, penkta pirkia nuo čia.

Troba kaip troba, niekuo ne mandresnė, tikrai tebestovinti, dar ir stogas, toks slėsnas lentinis išsilaikęs. Tam ir buožė, kad apie praeitį dūsautų:

— Anksčiau kaimas ne toks atrodė: namai kaip vienas, tvartai, svirnai, aptvarai, dengti kiemai. O dabar... nususo kaimas „Lamatj ne stroitj, duša ne bolit“.

Galla, nebepresimenu, išgaravo ilgas pasakojimas, kaip gyventa iki kolektyvizacijos: kur buvę arimai, kur pievos, ganyklos, tvora.

APMĀSTYMAI. „Pasaulį sena išardysim iš pačių pamatų, draugai, jo vietoj naują pastatysim, kas buvo nieks, tas bus viskuo“.

Matyt, seną ardyti tikrai lengviau negu naują statyti.

FRONTŪVIKŪ PRISIMINIMAI

APMĀSTYMAI. Ejo septinti, aštunti, dešimti metai po karo, bet praetis tebebuvo gyva vietinių atmintyje, per daug skaudūs buvo tie atsiminimai. Brangiai kainavo karas: iš tokio kaimelio kaip Izykčiuolis 57 vyrų negrižo, kone kiekvienoj pirkioj ko nors trūko.

* * *

— Kaip vokitetis?

— Karliavo atkakliai: dzotuose, apkasuose iki paskutinio šo-

vinio, nežinojo panikos, dezertyrų, tik durtuvų kovos bijojo. Šaltis, partizanai vokytpalaki nugarė.

Ypač išdidūs buvo seniai frontininkai. Jie taip dažnai pasakodavo: „Kadriniai — žali vaikėzai. Vokiečiai bombarduoja, o jie: „Mama, mama“, bėga, iki Maskvos nuskuodė. Mus senius mobilizavo — vokitetis bombarduoja, apšaudo, o mes nė iš vjetos — gulime, šliaužte, rėplom, bet pirmyn, taip iki Berlyno. Mūsųškis ir prie šalčio, ir prie bado pripratęs...“

Frontininkai ypač buvo patenkinti opolčennije. Būk tai Hitleris sakęs: „Duokit man Raudonąją Armiją ir aš pasaulį nukariausiu“. Ir visi kaip vienas tvirtino, būk tai Georgij Žukov žadėjęs: „Paimkit Berlyną — 3 dienas plėškit — gerkit, ką rasit, o grįšite namo — atrėšiu po 5 ha žemės“.

„O ką radau grįžęs? — ne vienas su nuoskauda porino, — šeimyna be duonos, nuskurusi, ką turėjau kelionmaišy — duonos, tušonkos — susėdę pavalgėm“.

Ir jau visiškai su panieka kalbėjo apie amerikontus, kam leko susitikti prie Elbės: „Argi tai armija? Eina į priekinę — sargybon — taburelę nešasi! Tik viski gerti, šokoladą graužti — juodsubinial“. Ir tuoj nutardavo: „Stalinas padarė vienintelę klaidą, reikėjo iškart juos vyti iki Lamanšo, nereikėtų dabar terliotis, klausytis neprimuštų fašistų...“

DAR KARTĄ APIE KARĄ

... MALKŪ nėra, kuo kurenti nieko nebello: nei tvorų, nei stogo, nieko medinto. O šaltis spaudžia, ir vaikai maži: be ugnies lig ryto užšals vanduo kubile ir patys sušalsime. „Dievas mato — aš nekalta“, — tariu, paslėmiau kirvi ir nuėėjau į kapines. O jos čia pat už daržų. Švietė blausus mėnulis. Ėmiausi darbo. Kur papuvęs, nulaužiau, kitą nukirtau. Partvilkau ant kupros kryžius į trobą, suskaldžiau, iškūrenau rusišką krosnį. Išsivirėm bulvių, o kai pelenai atvėso — vaikai sulindo į vidų nakvynei. Taip ir nenušalom tą atmintinę vakarą“, — taip pasakojo viena rusė.

Taiči, nereikėjo nė Leningrado blokados, visko patyrė ir glius užnugaris.

Mačiau pas kalmynus rusus mažas rankines girneles. Kalmynų dukra Niūra ne kartą gy-

rėsi: „Maža dar buvau, mergelka, o visą šeimą maitinau. Apitkau lomele, kviečiai sukritę buvo, kombainas dorai nenupjovė, tu neišvalzduoji, kiek varpų pririnkdavau! Kartais pūda išdžiovinę prikuldavom“. O senas brigadierius kitaip giedoję: „Jodinėk dabar palangėmis, varyk į darbą — išponiškėjo. Bėpigū karo laike — nereikėjo varyti — duonos kašnis vertė dirbti“. Suprask, atėjai į darbą — gavai gatavos duonos puskylių, nedirbi — sėdėk namie neėdęs.

Nepatogu man darydavosi, klausantis sibiriečių, prisimenu saviškių karo dienų almanas.

Kaip buvo kaip nebuvo, o ir bažnyčią mūrinę tie patys muzikai mūsų kaimė per karą pastatė, ne kažkokią katedrą, bet ji ir dabar tebestovi...

APDEGĘS VASIA (VASIA GORELIJ)

DIRBAU prie traktorių apskaitininku-pylėju. Mano pirmas pagalbininkas — vandenvėžis Vasia Mletiolkin — doras, nerupūžnas žmogelis, kaip ir visi, ir šeimą turėjo, ir išgerti mėgo. Pramintas Vasia Gorelij: nuo akies per visą žandą didžiulis randas, kliuvo ir lūpom su snukiu. Ugnis nepagalėjo vienos rankos: likę pirštai susiraitę į visas puses, dažnai nešiojo pirštinę, bet bankrutę susukdavo ne blogiau už kitus.

— Kur tavo Vasia, šitaip?

— Dar mažam esant Rosijoje, teisybę sakant, Ukrainoj. Rinkau varpas, saulutė prišildė, silpnutis buvau, įsitaisiau šlaudų kupste, prisnūdau. Padegė ražienas. Kaip dar gyvas likau...

— Varpas rinkai?

— Badas buvo. Kiek žmonių žuvo iš bado — tįma (jis pabrėždavo tą žodį): ištisi kaimai, ką ten kaimai — rajonai.

— Sausra?

— Jokios sausros nebuvo, viską atėmė, kūrė kolchozus, ėsti nė aguonos grūdo, va ir krito žmonės, kaip musės.

— Kaip tai atėmė?

— Vreditelstvo buvo, norėjo liaudį badu išmarinti. Tėvai viską metė, patraukė į Sibirą, va gyvas su seserim likau.

Netikėti Vasia nebuvo jokio pagrindo. Ir vėl kilo nelinksmos mintys apie gyvybės vertę, mirčių prasmę.

APMĀSTYMAI. Hitleris su savo SS formuotėmis per 6 metus Europoje išžudė 6 milijonus žydų, tai ir dabar, praėjus 40 metų, vokiečių tauta negali atsikvošėti nuo tos piktadarybės. Kraupiose žudynių vietose stovi masyvūs paminklai, prisimenama kiekviena proga. O kiek Stalino klikos „malone“ išmirė ukrainiečių, rusų ir vl-sokių kitataučių — niekas tiksliai nebesuskaičiuos, aišku tik viena — ne mažiau negu žydų. Nestovį jų tėvynėse memorialai ar nors paprasti kryžiai. Tik paprasta liaudis ilgai pris-

ISVADOS PABAIGAI

GAL AS CIA viską per nūriai išdėsčiau, pavaizdavau „ašarų pakalnę“? Iš tikrųjų, nežinančiam tų laikų, sunku dabar įsivaizduoti: dirba žmogus dieną (ir ne lengvai) — už darbadienį gauna metų gale 2 kg ir 2 rub. (dabartinė valiuta 20 kap.). Lietuvoj ir to negaudoavo. Kaip toj dainoj: „O bagoti gyvenimas, iš ko biedniokai gyvenimas“. Nebuvo jokios tragedijos. Žmonės gyveno pagal kišenę. Ko nežinau — to ir nenori. Gy-

IŠ TREMTINIO PRISIMINIMŲ

„Pažadėtoji“ žemė

venimas ėjo savo keliu: jauni žmonijos, skambėjo vakarais častuškos, vyrų iš paskutiniųjų kombinuodavo pusbutelkę. Kaip sako Mykolas Katkus, laimės vienodai ir biedniokui, ir turtoilui atseikėta.

ANTANAS SAUSERIS

LYRINIS NUKRYPIMAS. Pameniu, kaip vakar. Baisiai nyki kaimo gatvė anksti pavasari: neišbrendamas purvynas garuoja, tvartai — būdos be stogų, apversti krūvomis mėšio, styro pernykštės dilgėlės ar pelynai.

Ir... išėina mergiotė nors ant zavalenkos. Su tuflytėm, gėlėta suknytė plevena, stangri, liekna, vienplaukė, akys blizga, žvalgosi, giliai alsuoja, statūs kamuoliukai kilnojasi: „Greičiau, pavasari, greičiau žydėkit nesuskaitomos lievos paupy, o tada...“

Ir dyvu nesitveri, kaip tokioj aplinkoj išaugo toks žavus ir patrauklus paukščiukas.

* * *

O derliaus nuėmimas! Suvažiudavo visokių: kareivių, studentų ir šiaip miestionių, šofe-

(Nukelta į 4 psl.)

(Atkelta iš 3 psl.)

rių, kombainininkų iš pačios Rosijos ar Ukrainos. Pažintys, apkalbos (visai žiemai), flirtai ir... griekai. Gyvenimo monotonią kaip mat dingdavo. Ech, jaunystel! Naktys vėsios, vaiskios, žvaigždėtos. Stepėje kombainų šviesos, šviežio šiaudo, šviežio grūdo kvapas. Pagaudavo šurmuly, džiugus nerimas — ir koks bebūtų režimas, čia jau nenupaišysi „Burliokų prie Volgos“.

* * *

„Antanas, Rusija pati turtinčiausia pasaulyje, visko turi: ir geležies, ir anglies, aukso, miško, sabalo kallių, vienu žodžiu — visko. Trūksta tik gubės pieno.“

O aš tiesiai: „Tai kodėl ne kaip tegyvenate?“

„Per daug draugų — sąjungininkų nuskurdusių. Jiems padėdam, gėrybės užsienin eina, — pagalvojęs pridūrė, — o ir tikro samaitininko nėra.“

„Pažadėtoji“ žemė

A Š

ISIMINĖ pirmoji žiema. Nors ir kontinentinis, o šaltis yra šaltis. Tokiai žiemai reikia ir drabužių: grynus vilnos tūbų, kailinių iki žemės, kailinių ar nors vatos pirštinių, gauruotos kepurės, gerai prisikirsti lašinių, neprošal šimtas gramų. Ne juokas, jei šaltis žemiau 40 laipsnių, tokia miglota tyla, leidžiasi mažytės snalgės, iš kiekvieno, kad ir menkiausio kamino kyla dūmai ir stačiai į viršų, niekur nė krypt. Didelė nosis — gerai. Paėmei su pirštine snarglį — nudrėbei pusę varstė. Bet šala ir šala nelaboji. Ir staiga — nieko nebejauti. Pabalo, reiškia, imkis nedelsdamas priemonių, trink sniegu ar kitaip atšildyk, o tai prisivirsi košės. Sok, trypk, bėgdamas pasukui roges.

Ne visada 40 laipsnių. Prastai šaltukas kaip šaltukas ir 15 ir 20—30 laipsnių, bet

atlydžio nelauk. Kaip užtrauks spalio gale, taip ir varys iki balandžio. Atlydis lašės tik iš po nosies. Pabosdavo žiema, ta balta melancholija, balta monotonią, balta nostalgija.

* * *

Visi tvirtina — pavasaris gražiausias metų laikas. Man ne. Niekad neužmiršiu rudenėjančios talgos grožio. Retai, bet pasitaikydavo tokios nežemiškos dienos. Lietuvoj taigą įsivaizduoja rūsčią, niūrią, neaprepiamą. O štai: tarp sopkų ežeriūktis uolėtai krantais, tyras, kaip ašara. Kyla pievelė baltai gelva. Pūsteli šiltas švelnus vėjelis. Bėga bangomis per aukštą, į smilgas panašią kalną žolę, lyg rugiams plaukiant. Dangus vaikus, vaikus, vos pieņu praskiestas. Ir kad pažers ryškiai raudonų lapų vėduoklę drebulės, čia geltonesis, puszalais beržų lietus. Kaip tik tokiu

momentu pasijusdavau toks vienišas, truko vienminčių.

Karo našlių — nors prūda tvenk. Mano laimei — nelaimėi bobišium netapau. Vienas dalykas, jos buvo bent 10 metų vyresnės. Antra, tėvai, vengiau apkalbų.

Neįleidau šaknų į pažadėtą žemę. Per seną atvežė, per daug atsiminimų, planų, veidų, peizažų palikau Lietuvoje. Dariausi apatiškas, ėmiau svajot, tip top, kaip Oblomovas. O kraštas čia kietas, silpnų nepripažįsta, kova už būvį negalėstinaga. Pamažu, pamažu nenoriai ėmiau rūkyt, sunkiai, ne iš laimės pradėjau išgert.

Ne aš vienas: ir blūdo, ir korėsi žmonės. O, atrodo, būta čia ko.

PABAIGA

ATEJO terminai, patraukėm atgalios. Zinojom, niekas su pyragais, orkestrais nelaukia, valdžia į mus dargi priešiškažiūrės. Žmonės Lietuvoje plūksis irgi nelengvai. Senieji sakė: „Nors pasilaidosim savo krašte“. Man norėjosi keisti klimatą. Traukė nežinomybė.